

فصلنامه **گروه فرهنگ دریایی – فهمیه کرمی** – اگر چه در مورد جنگ جهانی دوم، ده‌ها پژوهش و کتاب و مقاله در دسترس پژوهشگران است؛ ولی در خصوص عملکرد نیروی دریایی ایران در جنگ جهانی دوم و شهید غلامعلی بایندر و شهدای ایران در این جنگ، تعدادی اندک و انگشت‌شمار کتاب و تعدادی مقاله علمی در سال‌های اخیر منتشر شده است.

به گزارش روزنامه اقتصاد سرآمد، در این یادداشت به مناسبت سوم شهریور، سالروز تجاوز بیگانگان و در نهایت اشغال ایران توسط بیگانگان و همچنین شهادت برادران بایندر(شهیدان غلامعلی ویداله بایندر) در روزهای ۴ و شهریور، به پژوهش‌ها، کتب و مقالات یادشده‌اشاره خواهد شد. همان‌گونه که در مقدمه کتاب ذکر شده است؛ به‌باور نویسنده، تنها کتاب بدون عیب و ایراد، قرآن است. همه مقالات و کتب دارای ایراداتی هستند که نقد و بررسی می‌تواند منجر به کاهش ایرادات شود؛ بنابراین، بیان برخی ایرادات پژوهش‌ها و کتاب‌ها و مقالات به معنای نادیده گرفتن محاسن آثار یادشده نیست.

تصویر مقاومت شهید بایندر در خاطرات فردوست

به عنوان مثال در صفحات ۹۳ و ۹۴ کتاب «ظهور و سقوط سلطنت پهلوی؛ خاطرات ارتشبد سابق حسین فردوست» به نقش ناوهای آمریکایی در غرق کردن ناوهای نیروی دریایی ایران در خرمشهر اشاره شد. این در حالی است که انگلیسی‌ها چنین عملی را انجام دادند. می‌توان این اشتباه را یک اشتباه تایپی یا حتی اشتباه سهوی راوی «حسین فردوست» در بیان خاطرات دانست. البته در همین کتاب، فردوست مقاومت شهید بایندر را متأثر از روحیه وی دانست و اظهار کرد که اگر بایندر مقاومت نمی‌کرد، مشکلی برایش پیش نمی‌آمد(فردوست، ۱۳۸۷: ۹۳ و ۹۴).

فردوست در خاطر اتش اظهار کرد: «در جنوب کشور فرمانده نیروی دریایی به نام سرتیپ بایندر که مقاومت را جدی گرفته بود در مقابل ناوهای آمریکایی ایستادگی کرد. آمریکایی‌ها ناو او را به توپ بستند و غرق کردند و بایندر شهید شد. این تنها مورد مقاومت جدی‌ای بود که به روحیات مرحوم بایندر بستگی داشت و اگر نمی‌خواست خطری

متوجه‌اش نمی‌شد. آمریکایی‌ها در خرمشهر پیاده شدند و لشکری که در خوزستان بود، تعدادی از آن‌ها در دوسه محل، تیراندازی‌های مختصری به سبوی آمریکایی‌ها کرده بود، ولی در مجموع می‌توان گفت که نیروهای آمریکایی به راحتی در محور دزفول پیشروی می‌کردند و از مقاومت خبری نبود.

در منطقه آذربایجان در مقابل شوری‌ها پس از چند مقاومت جزئی و غیرمهم، لشکرها از پایین‌ترین تا بالاترین رده تفنگ‌ها را زمین ریختند تا سبک‌بار تر شوند و به کوه‌ها گریختند. لشکر گیلان به فرماندهی «قدر»، چند گلوله توپ به سوی روس‌ها شلیک کرد و «قدر» به خاطر همین بعدها به عنوان افسر شجاع شهرت یافت. هنگی که در مرزن‌آباد مستقر بود چون جزو واحدهای لشکر یک به فرماندهی بوذرجمهری بود، در مقابل روس‌ها به کوه زد و خود را به لشکر یک رساند. لشکر مشهد وضع نمونه‌ای از نظر اقتضاح داشت. آن‌ها با وسایل موتوری که داشتند، گریختند و بدون هیچ نظم و ترتیبی خود را به کویر زدند. سرعت فرار آن‌ها به نحوی بود که واحدهای جلوداران حتی

به بندرعباس رسیدند و ما مطلع شدیم که تعدادی از واحدهای لشکر خراسان در بندرعباس پیدا شده‌اند. این علاوه بر جبن فرماندهان آن، ناشی از ترس و وحشتی بود که در واحدهای نظامی نسبت به روس‌ها و قسارت آن‌ها پیدا شده بود.در مقابل انگلیسی‌ها هم مقاومتی نشد. تنها در یکی از گردنه‌های منطقه چند تیر سوپ به روی واحدهای زرهی انگلیس شلیک شد و انگلیسی‌ها پس از دوسه ساعت توقف مجدداً پیشروی کردند. موقوف نیز از این قرار بود که لشکر کردستان به فرماندهی سرلشکر مقدم همه فرار کرده بودند و تنها یک آتشبار در محل مانده بود. آن‌ها به ابتکار خود تیراندازی کردند و وقتی دیدند وضع وخیم است، آتشبار را رها کردند و گریختند» (فردوست، ۱۳۸۷: ۹۳ و ۹۴).

در همین سطرهای بالا، فردوست به غیر از اشتباه تاریخی درخصوص بیان حمله ناوهای آمریکایی به نیروی دریایی ایران در جنگ جهانی دوم، اشتباهات دیگری هم داشت. از جمله اینکه درجه نظامی شهید غلامعلی بایندر را «سرتیپ» ذکر کرد که برابرادیبات نظامیان، از عنوان درجه «دریادار» استفاده می‌شود. این اشتباهات نشان‌دهنده دقت پایین در ثبت و ضبط خاطرات شفاهی فردوست و عدم دقت ویراستار در تطبیق محتوای مصاحبه با واقعیات تاریخی است.

کتاب «مصائب بایندر؛ بررسی و تحلیل عملکرد نیروی دریایی ایران در جنگ جهانی دوم»

درج عبارت «تقدیم به ایرانم؛ زخم‌خورده از چهل دوستان، حسادت بیگانگان و خیانت منافقان» در ابتدای کتاب «مصائب بایندر» توسط جهانفر، نشانه‌ای از نگارش کتابی در تکریم و تجلیل «وطن دوستی» و «شهادی وطن» است.

پس از موفقیت کتاب «بایندر؛ نگاهی به زندگانی و عملکرد شهید دریابان غلامعلی بایندر» اثر دکتر رضا جهانفر در جذب مخاطب و برگزیده‌شدن در جشنواره‌های مختلف، جلساتی برای نقد کتاب برگزار شد. همچنین پیشکسوتان دریانوردی به‌ویژه نیروی دریایی و ناشر یعنی مرکز مطالعات نداجا، پیشنهاداتی به نویسنده ارائه کردند. بر این اساس، با توجه به پیشنهادهای مطرح‌شده از سوی پیشکسوتان دریانوردی و همچنین استادان دانشگاهی حوزهٔ تاریخ و علوم نظامی

«سرآمد» بررسی می‌کند؛

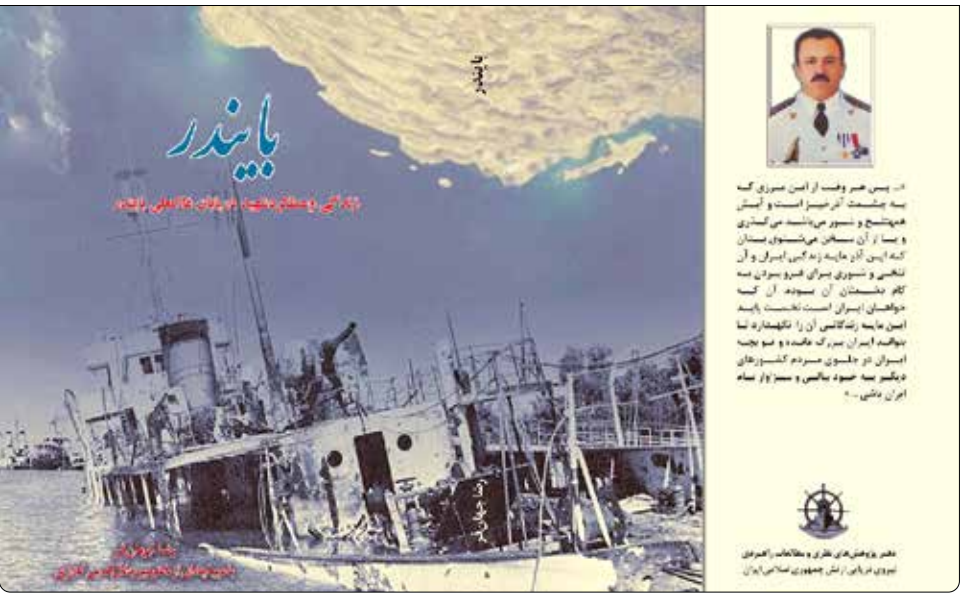
تصویر مقاومت شهید غلامعلی بایندر در پژوهش‌های دهه‌اخیر

درآمدی بر پژوهش‌های صورت گرفته درباره عملکرد نیروی دریایی ایران در جنگ جهانی دوم

ایران در تاریخ معاصر شکوه و عظمت بخشیدند»، «پدرم اولین گلوله را به سوی متجاوزان به میهن شلیک کرد»، «از پل جلفا تا آجی جایی، حماسه‌ای ماندگار»، «مقاومت دلبرانه یگان‌های نیروی زمینی و دریایی با قوای متفقین»، «مردم آذربایجان هیچ‌گاه تسلیم متفقین نشدند» و «کتاب‌شناسی شهدای جنگ جهانی دوم» منتشر شد.

در این نشریه مصاحبه‌ای با مرحوم سرتیپ سیروس لطفی انجام شد و وی به عنوان فرزند شهید عباسقلی لطفی در مصاحبه‌اش گفت: «جنابعلی آگاهید وقتی ارتش حزب بعث عراق به دستور صدام در سال ۱۳۵۹ به ایران حمله کرد، مردم و ارتش ایران در مقابل او ایستادند. چرا چنین مقاومتی در زمان حمله متفقین به ایران اتفاق نیفتاد؟ برای اینکه نفس ارتش را بریده بودند. چه کسی این کار را کرده بود؟ از یک طرف آلمان بود که از ایران جانبداری می‌کرد. رضاشاه و کمال آتاتورک هر دو با یکدیگر سنخیت داشتند و جانب آلمان را گرفته بودند. از طرف دیگر، در حال حاضر که شما از نعمت امنیت و آرامش برخوردار هستید، در آن زمان چنین امنیت و آرامشی وجود نداشت. به قدری بی‌نظمی حاکم بود که هرکسی برای خودش با یک سازی می‌رقصید. به‌طور مثال، دموکرات‌ها در زمان حاکمیت‌شان در آذربایجان، از میان اراذل و اوباش، افراد چاقوکش به‌وجود آوردند که هرکسی را با میل خودشان به قتل می‌رساندند. در تبریز چاقوکشی را به نام «گازنیخت کاظم» به‌وجود آورده بودند که به رعب و وحشت میان مردم دامن می‌زد. این آقا چاقوکش و یک‌ه‌زن معروف تبریز بود. این وضع تا سال‌ها ادامه داشت. روس‌ها هم با کمک حزب توده جای پای خود را در آذربایجان مستحکم کرده بودند و با وجود این، فرقهٔ دموکرات به مدت یک‌سال در تبریز حکومت کرده (شاهد یاران، شماره ۱۴۳). در بخشی دیگر از این ویژه‌نامه ذکر شده‌است که «با نگاهی به تصاویر صحنه‌های دلخراش جنگ جهانی دوم، ملاحظه خواهید کرد که قدرت‌های گرداننده و تأثیرگذار بدترین سلاح‌های مخرب از قبیل بمب اتم، توپ‌های غول‌پیکر ناوارون، انواع بمب‌افکن و ناوشکن پیشرفته را مورد استفاده قرار دادند. درنتیجه این جنگ، تفکرات الحادّی و التقاطی جدیدی همچون، کمونیسم، نازیسم، فاشیسم و ... و دیگر اِیسم‌ها در سطح کشورهای جهان به‌وجود آمد که انسان‌ها را نسبت به دین بدبین و امید به آینده را در میان نسل بشر از بین برد و این وضعیت در مناطق متعددی از جهان؛ به‌ویژه در خاورمیانه همچنان ادامه دارد.

آمار و ارقام تلفات انسانی ناشی از جنگ نیز نشان می‌دهد که حجم تراژدی به‌خصوص در مناطق سرد و پوشیده از برف تا چه اندازه بزرگ بوده‌است. در جنگ جهانی دوم بوی باروت و خون آمیخته و اجساد مقتولان در کوچه و خیابان‌های کشورهای جهان انباشته شد. آمارهای مستند حاکی‌است که دیوانگان جنگ‌طلب، حدود ۲۵میلیون نظامی و ۳۷میلیون انسان بی‌دفاع و غیرنظامی را قربانی ماجراجویی‌های خود کردند. این ارقام منهای افراد زخمی و مفقود است که تاکنون سرنوشته آن‌ها مشخص نشده‌است.... شاهد یاران با گشت‌وگذار به مناطقی که در آن بره‌سه گذرگاه و جولانگاه قوای متجاوز بوده از عمق فاجعه‌ای که بر مردم کشورمان در جنگ جهانی دوم واردشده و در عین حال صحنه درخشان مقاومت و استقامت جوانان غیور و مدافع میهن بوده، گزارش‌های مستند تهیه

نیروی دریایی نوین ایران روایت کرده‌ام. این شهید گرانقدر در جریان جنگ جهانی دوم در سوم شهریور سال ۱۳۲۰ به دلیل مقاومت در برابر حملهٔ نیروهای انگلیسی در «خرمشهر» به مقام رفیع شهادت رسید» (افراسیابی، ۱۴۰۲). باوجود محاسنی که می‌توان برای کتاب برشمرد، اما ضعف نویسنده در آشنایی با روش تحقیق منجر به بروز خطاهایی در نتیجه‌گیری شده‌است.

در موارد بررسی تحریف و فراموشی، ضعف در آشنایی با روش تحقیق، خوش‌بینانه‌ترین دلیل برای بروز خطاهای پژوهشگر است. ازجمله خطاهای پژوهشی این کتاب می‌توان به شیوه نادرست بهره‌گیری از منابع، عدم انطباق برخی منابع درج‌شده با منبع اصلی، ایرادات ویراستاری، عدم انطباق برخی مطالب با اسناد، خوانش سلیقه‌ای اسناد و ارائه قرائت جدید از اسناد بدون پشتوانه تاریخی و... اشاره کرد. باوجود تبلیغات گسترده درخصوص این کتاب، این موارد در میزان اثرگذاری آن بر مخاطب؛ به‌ویژه فرهیختگان تأثیر منفی داشته است. انتقادات منتقدان درخصوص این کتاب، به ناشر و همچنین نویسنده اعلام و برخی از آن موارد در مکاتبه با ناشر مطرح شده‌است.

پژوهش فیلمنامه «دریادار بایندر»

پژوهش فیلمنامه «دریادار بایندر» توسط عبدالرحمن شلیلیان به رشته تحریر در آمد و در جشنواره پژوهش سینمای ایران که توسط وزارت فرهنگ و ارشصاد اسلامی برگزار می‌شود، حضور یافت و فیلمنامه این پژوهش نیز در تعدادی از جشنواره‌های مرتبط مورد تقدیر قرار گرفت.

مقالات علمی پژوهشی

مقاله علمی «بررسی و تحلیل عملکرد نیروی دریایی ایران در جنگ جهانی دوم با تأکید بر نقش دریابان غلامعلی بایندر» توسط هادی

غلامعلی بایندر» تألیف رضا جهانفر، با دیباچهٔ دکتر میرجلال‌الدین کزازی توسط انتشارات دفتر پژوهش‌های نظری و مطالعات راهبردی نداجا در پنج فصل و دو پیوست و ۳۳۶ صفحه، به‌شمار می‌رود. چاپ نخست این کتاب در مؤسسه خانه کتاب و ادبیات ایران مورد نقد کارشناسان قرار گرفت. ازجمله پیشنهادهای مطرح‌شده درخصوص این کتاب، پرداختن به سایر شهدای جنگ جهانی دوم و همچنین تحلیل عملکرد نیروی دریایی ایران در ایسن جنگ بود که در کتاب پیش‌رو به آن موارد پرداخته شده‌است.

کتاب «غلامعلی بایندر»

کتاب «غلامعلی بایندر» توسط محمد میروانی تألیف و انتشارات سورهٔ مهر آن را در سال ۱۴۰۱ در چهارفصل و ۱۴۴ صفحه منتشر کرد. میروانی درخصوص این کتاب گفت: «این کتاب از معرفی طایفه و زادگاه شهید دریادار غلامعلی بایندر آغاز می‌شود و سپس به خانواده و اتفاقاتی که او در زندگی‌اش تجربه‌اش کرده‌است، پرداخته و این کتاب را با توجه به اسناد و مدارک موجود از زندگی نخستین فرمانده

ویژه‌نامه «یادمان شهدای سوم شهریور ۱۳۲۰» ماهنامه فرهنگی تاریخی «شاهد یاران»

شماره ۱۲۳ ماهنامه فرهنگی تاریخی «شاهد یاران» تحت عنوان «یادمان شهدای سوم شهریور ۱۳۲۰» که در ۹۲ صفحه در شهریور ۱۳۹۶ منتشر شد، نیز به شهید غلامعلی بایندر و هم‌زمان شهیدش در جنگ جهانی دوم پرداخت. در این شماره از ماهنامه فوق، مطالبی چون «می‌میرم تا ایران سربلند بماند»، «پدرم در ایستگاه راه‌آهن تبریز به ضرب گلوله استوار ارتش سرخ به شهادت رسید»، «دل‌آورم‌دانی که به

کرده‌است. امید است با انتشار این شماره بتوانسته باشیم گوشه‌ای از آنچه بر مردم عزیز کشورمان در آن روزگار گذشت، به‌دست‌آورندگان آشکار کرده باشیم» (نوید شاهد، ۱۳۹۶).

مقالات علمی تخصصی

مقاله «زندگی و عملکرد دریابان غلامعلی بایندر و مقاومت او در برابر تجاوز بیگانگان در جنگ بین‌الملل دوم» نوشته رضا جهانفر و فهمیه کرمی در شماره ۵۶و در تابستان ۱۳۹۸ در فصلنامه «مطالعات تاریخی» منتشر شد. در چکیده مقاله درج شده‌است: «دریابان غلامعلی بایندر (۱۲۷۷– ۱۳۲۰) از درجه‌داران دوران رضاخان بود ... از مهم‌ترین اقدام‌های او، بیرون راندن انگلیسی‌ها از برخی جزایر خلیج فارس و تثبیت حاکمیت ملی ایران بسر آن جزایر بود. در جنگ دوم بین‌الملل و اشغال ایران از سوی متفقین، اگرچه حکومت مرکزی ایران دچار افعال شد و شورای عالی نظام دستور «ترک خاصه» را صادر کرد، غلامعلی بایندر به همراه گروهی از کارکنان نیروی دریایی ارتش به مقاومت در برابر مهاجمان پرداخت و در سوم شهریور ۱۳۲۰ درگیری با نیروهای انگلیسی به شهادت رسید. مسئلهٔ اصلی این پژوهش، زندگی و عملکرد دریابان بایندر است. به این منظور، از اسناد و مدارک موجود و مطالب برخی شاهدان عینی بهره گرفته شده‌است. روش تحقیق به‌کار گرفته‌شده نیز تاریخی – توصیفی است. در تألیف این مقاله از اسناد مراکز اسناد نیروی دریایی ارتش، سازمان عقیدتی-سیاسی ارتش و همچنین وزارت امور خارجه بهره گرفته شده‌است» (جهانفر و کرمی، ۱۳۹۸). محمد میروانی و سجاد رحمانی قلاح در مقاله «بررسی عملکرد دریادار غلامعلی بایندر در تقابل با انگلیسی‌ها» که در صفحه ۹۳ نشریه تاریخ‌اندیش در بهار ۱۴۰۰ منتشر شد، نیز به این موضوع پرداخته‌اند. رضا جهانفر نیز در مقاله «بایندر که بوده در شماره ۳۹ نشریه «بایندر» وابسته به انجمن کشیترانی و خدمات وابسته ایران، به تشریح عملکرد غلامعلی بایندر در حوزه دریانوردی پرداخته‌است.